

VOORAF

Dick de Jong

Eigenlijk heb ik de neiging om te vermelden dat er weer een jaar voorbij is. Maar een dergelijk feitelijk weetje heeft u zelf wel kunnen bedenken. Daarom laat ik het buiten beschouwing, maar heb ik het toch genoemd...

Laat ik het eens over iets anders hebben. Onze streek heeft haar rijkdom verworven dankzij de landbouw. Met name de veeteelt, in het oosten ook de fruitteelt en in een ver verleden in het hele gebied de graanteelt. Die economische landbouw begint steeds meer onder druk te komen van een andere economie. We moeten huizen bouwen, we moeten bedrijfsterreinen aanleggen. We moet wegen maken of verbreden. Want ons land groeit... en het groeit dicht. Als je de film 'Voedsel van hier' hebt gezien, herinner je wellicht kaasboer Jan Kuiper, die daarin vertelt van zijn bezoek aan New York en van zijn vrees dat het hier ook zo volgebouwd gaat worden als hij daar zag. Nou hoef je niet naar de andere kant van de oceaan te gaan om er achter te komen dat het overal - te - vol wordt. Kijk maar eens om je heen, lees de krant maar en je merkt dat die angst van te veel bebouwing niet ongegrond is. We moeten ons eens realiseren dat er ook een 'genoeg' is. Ongebreideld groeien kan niet doorgaan. Laten we met die gedachte eens het nieuwe jaar in gaan. Misschien komen we dan tot mooie ideeën.

FEESTEN IN DE WINTER

Als vrijwilliger bij Museum De Koperen Knop mag ik graag mijmeren over diens verleden als boerderij. Onlangs richtte ik, samen met andere leden van de expositiecommissie, de tentoonstelling **WINTER.FEEST** in, in de voormalige stal. Een uitbundig gebeuren met als hoofdthema: licht in het donker. Lampions, sterren, kaarsen, feestverlichting, kerstboom, zonnerad, vuurwerk en nog veel meer.

Ik kan me vergissen, maar ik denk niet dat ten dage van het boerderijverleden de stal er ooit zo feestelijk uit gezien heeft. En de dieren die die stal bevolkten, mochten waarschijnlijk hooguit als 'slacht-offer' meedoen aan de feestvreugde en zullen niet rondgelopen hebben in een sfeervol gedecoreerd onderkomen. Overigens was dat soort feestgebeuren de boeren toch vreemd. In de loop van de eerste helft van de vorige eeuw kwam voorzichtig de kerstboom in zwang, maar dan nog alleen bij de gegoede burgers. Verder niks geen gedoe en opsmuk; zeker niet bij de boeren.

Kerstfeest bestond uit de kerkgang op eerste kerstdag en een goede rollade als hoofdbestanddeel van het kerstmaal. Een rollade die eerder dat jaar nog op vier poten rondliep in de stal en door de boerin zelf gedraaid werd. Ik kan me zo voorstellen opgediend met 'blommige' aardappels, bonen uit het zout, appelmoes en stoofperen. Rijstepap toe. Van het mooie servies, dat misschien alleen met kerst uit de kast kwam, met vette kinnen tezamen rijkelijk smullen.

'Vrouw, geef me nog maar een stukje van die rollade, die smaakt me heel best! Ik heb er hard genoeg voor moeten werken.'

Om daarna die dag gewoon verder te gaan met het werk. De beesten moesten immers gevoerd en de koeien gemolken. Met oudjaarsavond en nieuwjaarsochtend weer naar de kerk en tussendoor carbid schieten in een oude melkbus. Zo ongeveer zullen de winterfeesten van de boerenfamilie in De Koperen Knop er uit gezien hebben.

Je bezig houden met donker en licht? Wie had daar nou tijd voor? Dat je wat licht had in de stal tijdens het koeien-melken was veel belangrijker. En gek, fantaseer ik dan, hoe sfeervol zal dat geweest zijn, het flakkerende licht van zo'n stallantaarn in een warme, stille stal. Geritsel van stro, slaperige dierengeluiden, melk die schuimend in een ijzeren emmer stroomt...

Ach, wat droom ik. Voorlopig is het gewoon één en al licht en feest in de stal!

En dat is heel wat waard in deze donkere tijd.

ERFBEBOUWING

INLEIDING

In het novemnummer stonden wat foto's van op het boerenerf voorkomende bijgebouwtjes. In haar boek Het Boerenerf somt Joke Karelse-de Jong een compleet overzicht op van de in het algemeen voorkomende bijgebouwen. Maar, in dat boek staat heel veel informatie over wat er op het boerenerf gebeurde en bij het herlezen ervan, moet je helaas concluderen dat daarvan intussen alweer heel veel is verdwenen. Aan te bevelen; het is weliswaar uitverkocht, maar hier of daar is het nog wel te vinden. Bij een antiquariaat of kijk eens op de site van boekwinkeltjes.nl. Beslist de moeite waard! Onderstaand noemen we aan de hand van de tekst uit dat boek nog een aantal bijgebouwen.

RIJTUIG- OF WAGENSCHUUR

Met de toenemende bedrijvigheid aan het eind van de 18^e, begin 19^e eeuw kwamen er steeds meer gebouwen op het erf. Ook de rijtuigenschuurtjes. Deze hadden een stenen muurvoet en een flinke opbouw van gepotdekselde zwartgeteerde planken. De oudere gebouwtjes hadden een rieten kap, de jongere een pannendak.

Vervallen rijtuigschuur

Hier stalde men de tilbury en het rijtuig. Boven het rijtuig hing de arrenslee in de hanenbalken. Tegen de wanden stonden de onderdelen van de boerenwagens, die alleen in de hooibouw gebruikt werden. Voornamelijk boeren hadden vaak ook nog wel een speelwagen, een rijk versierd klein boerenwagentje.

Voor het bergen van de boerenwagens, kaasbriek en andere wagens, karren en werktuigen werden aparte wagenschuren gebouwd. Veelal lage schuren met schuin aflopend dak en met (meerdere) grote deuren. Later ontstonden er vaak wagenschuren, die aan één kant (het oosten, waar regen en wind de minste invloed hadden) open waren, waardoor de wagens vrij snel konden worden gebruikt of teruggeplaatst.

STOEP EN STOEPHOK

Bij elke boerderij en elk huis was vroeger één of meer stoepen aanwezig. Men sprak over de kleine stoep en de grote stoep. Zoals bij alle zaken die weinig of niet meer gebruikt werden bleef ook het onderhoud hiervan op een gegeven moment achterwege. Daardoor zijn er heel veel verdwenen. Toen het Hoogheemraadschap vervolgens belasting ging heffen voor de stoep, verdwenen er nog meer. Een enkele, meestal betonnen stoep is hier en daar nog te vinden. De stoep lag voor het huis aan open water, of aan een brede, goed schoon gehouden sloot aan de zijkant. De stoep bestond uit een paar grote houten treden, later soms van steen, in de wal-kant. Zo kon men gemakkelijker water scheppen voor het schoonmaken van het melkgerie, de vaat (in het 'kopjesteiltje') en de waskuip.

Vervallen melkstal

De treden naar het water, deden tevens dienst als werkplateaus. In de winter was men ook aangewezen op deze natuurlijke watervoorziening. Bij vorst werd in het ijs een bijt gehakt, wat ook ten behoeve van de brandbestrijding verplicht was. De brandweer hield daar toezicht op. Hier en daar groeide de stoep uit tot een stoephok. Vooral bij boerderijen waar veel schoonmaakwerk was omdat er vrij grootschalig kaas werd gemaakt. De stoep- of boenhokken waren vaak uitgevoerd in steen of hadden een stenen voet met een houten opbouw, gedekt met pannen. De vloer liep enigszins schuin af naar het water. Binnen was het stoephok meestal witgekalkt. De overdekte stoep beschermde de gebruikers tegen weer en wind. De waterzijde was geheel of tenminste grotendeels open. Aan de zijanten stonden emmerrekken waar het geboende melk- en wringerei kon drogen. Op een aanwezige vatenbank werd de afwas te drogen gezet. In de stenen stoephokken kwam soms ook een stookgelegenheid voor. Dat is te zien aan de aanwezige schoorsteen. Daartoe stond er een waterfornuis: een kachel met een ingebouwde grote waterbak, waarin het water heet gestookt werd voor de was, voor het schoonmaken van het vaatwerk en voor het koken van de kriel voor de varkens.

STOOKHUIS

Als er geen stoephok met stookgelegenheid was, had men soms een stookhuis of stookhok. Dit stond wat verder van het hoofdgebouw af, zeker als de boerderij met riet was gedekt. De brandweer had daar regels voor en die dienden strikt nageleefd te worden.

Een stookhuis is te onderscheiden van andere schuurtjes door de schoorsteen. Hier werd het warme water gemaakt en in de zomer werd er ook wel gekookt op oliestellen en in de grotere door een 'krekke' boerin ook wel eens gegeten. Dan bleef het huis schoon.

Als er buiten geen gelegenheid was om warm water te maken, stond er in de boerderij in de 'geut' (zoals de zijbeuk van de stal werd genoemd) een waterfornuis. Bijna altijd tegen de brandmuur, waar de afvoerpijp aangesloten kon worden op de schouw.

Links het stookhuisje naast Binnendams 48 in Giessendam, dat inmiddels verplaatst is naar het erf van Museum De Koperen Knop. Rechts een oude aanrecht, die in sommige luxe stookhuizen wel voorkwam. Zo'n aanrecht werd als opvolger van de goot, waar voordien het water verdween, wel gootsteen genoemd.

BAKHUIS

Ook een gebouwtje met een schoorsteen was het bakhuis. Een klein schuurtje waarvan een flink deel van de ruimte in beslag werd ingenomen door de oven. In de bakhuizen werd een paar keer per week brood gebakken. Bakhuizen kwamen weinig voor in de Alblasserwaard. Meestal gebeurde het broodbakken in de oven onder de grote schouw, voor of achter de brandmuur van de boerderij. In de Vijfheerenlanden kwamen ze iets meer voor.

Naarmate de welstand toenam, kwamen de bakkers in beeld en werd het brood langs de deur gekocht. Dit betekende de ondergang van veel bakhuizen.

HOOSCHELVEN

In de hele Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden kwamen ook hooischelven voor, een tijdelijke berging voor het hooi. Wanneer in een jaar met veel hooi alle tillen en zolders vol waren, werd er een rechthoekige hooischelf gezet op een 'stalling' van stokken, wilgenstammen en oude balken. Deze schelf werd door de boer of de rietdekker bedekt met een laagje 'stookriet, goedkoop ongeschoond riet, want de schelf bleef toch nooit langer dan een paar jaar staan. Bij

een 'late uitslag' als de hooizolder leeg raakte, werd het hooi 'gehuisd', oftewel overgebracht naar de hooizolder.

In de ruimte onder de schelf hield zich allerlei 'ongedierte' schuil. Het was een geliefde plek voor een bunzing, een nu bijna uitgestorven dier met een mooie bruin/zwarte vacht. De bunzingvanger kwam dan met zijn hondje langs om het dier te vangen. Bunzingen waren een plaag voor kippen en eieren en werden daarom flink bestreden.

Zandhok met buitenplee.

ZANDHOK

Op veel boerenerven kwam een zandhok voor. Een klein laag 'huisje' met een zadeldak, of een lessenaarsdak. Ook wel als aanbouwtje aan een stookhok, stoephok of tegen de achtergevel. Het was altijd van steen gebouwd en moest goed afgesloten kunnen worden tegen katten. Op de boerderij was altijd zand nodig. Voor het schuren van de klompen, de melkbussen en melkemers. Om in de winter te gebruiken in de koeienstal, op de achterplating (waar de achterpoten van de koe staan) en op de kruiplating (de ruimte achter de 'grup', waar de mest werd weggekruid).

's Zomers werd er zand gestrooid tussen de voergoot en de achterplating. Ter versiering werden hierin patronen geharkt. Ook hier was de kat niet welkom. Tot aan het begin van de 20^e eeuw werden met fijn, wit zand figuren op de deel gestrooid. Dit zand kocht men bij de kruidenier. Elke week werd het zorgvuldig weer bij elkaar geveegd en hergebruikt.

Met dank aan Joke Karelse-de Jong

TIEN TIPS OM DE WINTER DOOR TE KOMEN

INLEIDING

Op het moment dat de eerste hand wordt gelegd aan deze Boer & Hoeve is het winterweer. Rond het vriespunt. En dat is met de huidige energieprijzen aanleiding om eens na te gaan denken over de mogelijkheden zich te weren tegen de kou. In De Erfgoedstem stond enige tijd terug een paar aardige tips. Zij vormen de basis voor dit artikel, aangevuld met informatie uit andere media. Het allerbelangrijkste om mee te beginnen is het verlaten van de ingesleten gewoonten. De ergste daarvan is het als een soort automatisme omhoog draaien van de thermostaat als het wat kouder wordt...

1. Pak eerst de kleine klusjes aan

Er zijn een hoop kleine en relatief goedkope maatregelen die al een verschil kunnen maken bij het verwarmen van een ouder en of historisch pand. Zo kun je folie achter de verwarming plakken, voorzetrampen en tochtstrippen plaatsen. Bij schuiframen kun je gebruik maken van borstels. En zorg dat deuren goed kunnen sluiten. En deze ook gesloten houden als je er niet door hoeft. Als je in huis goed rondkijkt kan er heel veel worden gedaan om de directe kou letterlijk buiten de deur te houden.

2. Draag meer kleren

Vroeger waren mensen veel dikker gekleed in de winter. Ze hadden veel meer kleren aan dan nu. Daar kunnen we heel gemakkelijk naar terug! Niet alleen als je naar buiten gaat, ook binnen kun je je warm kleden. Een heleboel mensen zijn dat niet meer gewend. Draag gewoon wat meer laagjes, die houden je warm. En natuurlijk draag je altijd een trui of een vest.

3. Plaats luiken

Een aantal oudere panden hebben nog luiken. Door die dicht te doen blijft er veel kou buiten. Ook een verduurzamingsmaatregel is het aanbrengen van binnen-luiken. Vroeger zag je die vooral ook in kastelen en in grote landhuizen, maar ook in 'gewone' huizen en in boerderijen kunnen die meestal vrij eenvoudig worden aangebracht. Door deze te sluiten blijft de kou buiten en kan de warmte niet ontsnappen.

Links op de foto ziet u buitenluiken, ook wel blinden genoemd. Het enige nadeel hiervan is dat je naar buiten moet om ze dicht te zetten.

Rechts binnen-luiken. Meer daarover leest u in de uitgave De Boerderij – het behouden waard, geschreven door Meine Mollema en van passende foto's voorzien door Rien van den Tooren. Een uitgave van onze stichting, waarin u nog veel meer mogelijkheden vindt om uw pand te verduurzamen. Beslist de moeite waard.

4. Stoffeer je kamer

In deftige en chique huizen zijn in veel kamers wandtapijten aangebracht. Die tapijten hangen in de grachtenpanden, kastelen en landhuizen niet alleen voor de sier. Ze hielden ook de kou tegen. Wandtapijten zouden een idee kunnen zijn voor de hedendaagse inrichting. Maar dikke gordijnen kunnen ook al helpen om de kou tegen te houden.

5. Zorg voor maatwerk

Elk huis is anders en vraagt om andere maatregelen tegen de kou. Vraag advies aan een gespecialiseerde organisatie, zoals de Monumentenwacht van Zuid-Holland of de Groene Grachten. Zij geven tips op maat en vertellen je wat er wel en niet kan of mag. Het dak isoleren, een warmtepomp of toch glasisolatie? Voor de grotere maatregelen kan contact met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed zinnig zijn.

Links een voorbeeld in een zeer deftig huis. Maar zoals u rechts ziet, kan het ook. Alleen bestaat dan het risico van 'van voren heet en van achteren koud'.

6. Sluit je energiecontract slim af.

Shoppen of winkelen als het gaat om de inkoop van gas en elektriciteit is lonend. Maar pas wel op, want de meeste offertes zijn lastig te vergelijken. Er is een mogelijkheid van Collectieve Inkoop Energie. Dit kan een hoop geld besparen.

7. Kijk eens naar andere bronnen van verwarming

Soms is een houtkachel een mogelijkheid of kun je ergens elektrische panelen of zuilen plaatsen. Laat je in dat geval wel heel goed voorlichten, ook op het gebied van de (on)veiligheid. Pas op met petroleumkachels en open elektrisch materiaal.

8. Leef in één vertrek

Gezellig met zijn allen bij het haardvuur. Dan is verwarming in andere delen van het huis niet meer nodig. Of ga bij vrienden of familie op bezoek, het liefst als die een modern en goed geïsoleerd huis bewonen. Dan blijft de eigen verwarming helemaal uit.

9. En wat als het kostbaar wordt

Helaas is het verduurzamen van een monument of oud pand geen koopje. Het brengt aanzienlijke kosten met zich mee.

Bekijk wat de overheid (gemeente of provincie) voor hulp aanbiedt bij het verduurzamen van monumenten of historische panden. Soms is er een verduurzamingslening met weinig rente mogelijk.

10. Accepteer dat het winter is

Nog helemaal niet zo lang terug was het heel gebruikelijk dat alleen de woonkamer van het huis werd verwarmd. Of waar zelfs dat al een moeilijke zaak was vanwege kieren en dunne muren. Langzamerhand raakt men aan de kou gewend. Het klinkt niet zo leuk, maar valt te proberen. En soms is er geen andere keuze.

En dan nog meer...

Zet de verwarming op tijd lager, verlaag de temperatuur van het tapwater, gebruik elektrische apparatuur alleen als het echt nodig is, laat niets aan staan, haal stekkers uit de stopcontacten, vervang energievretende apparatuur enzovoort. Ga gewoon eens in de kamer zitten en kijk eens rond.

Met dank aan De Erfgoedstem

B&E ZOEKT JOU!

Een tekening van een stier in de Griekse oudheid.

ADVERTENTIES

herbestemming, restauratie, renovatie & nieuwbouw

Noordwijk 41 • 4027 PL Noordwijk • T 0174 36000 • F 0174 360000
P.O. Box 1000 • 2007 AA Noordwijk • B.V. N.V. RABO BANK • 045 72 • 00 0000 00

WWW.LAKERVELD-NOORDELOOS.NL

Herbestemming Maria Johanna Hoeve Noordeloos

Dé makelaardij van de Alblasserwaard

Dorpstraat 63a 2969 AD Oud-Alblas • 0184 69566 • info@koolvandenoren.nl

WWW.KOOLVANDENTOREN.NL

UITGAVEN VAN B&E AKV

Boer en Boerderij
€ 35,00

Hoeve, hofstee,
herbestemming € 14,95

Het behouden waard
€ 14,95

De Stee van Saan van
Pieter € 14,95

COLOFON

UITGEVER:

BOERDERIJ & ERF

alblasserwaard - krimpenerwaard - vijfheerenlanden

secretariaat: Sluis 57

2964 AT Groot-Ammers

06-53759618

secretariaat@boerderijnerf.nl

www.boerderijnerf.nl

REDACTIE & SAMENSTELLING:

LA CARRIOLA

tekst & advies

Dick de Jong | Buitendams 51

3371 BA Hardinxveld-Giessendam

06-22845889 | djtekst@planet.nl

FIJNE DAGEN

&

EEN GOED

2023

het bestuur van
Boerderij & Erf AKV

Quote:

BLOEMEN BLOEIEN HET MOOIST ALS ZE VEEL RUIMTE KRIJGEN